

N O T Í C I E S   D E   L L I B R E S

CARCELLER I BARRABEIG, Gerard (1998). *La baronia de Queralt al segle XV: Organització del territori i gestió econòmica d'un espai feudal*. Montblanc: Consell Comarcal de la Conca de Barberà. 234 p. [IV Premi Aires de la Conca]

L'autor s'enfronta amb l'estudi del dia a dia d'una unitat feudal compacta i complexa, a través de l'observació de la distribució dels drets de la propietat, les explotacions agràries i les exaccions senyoriales. A través de la distribució geogràfica i la jerarquització dels espais feudals (de la baronia a la dominicatura), mostra a la vegada les formes d'apropiació d'una part del producte i del treball agrari, i els components de les rendes senyoriales, entre les quals destaca el paper axial del delme, font de repetits compromisos entre els membres de la classe senyorial.

Els drets de propietat de la pagesia s'articulen entorn a l'emfiteusi, que assegura a l'emfiteuta la propietat útil de la terra: el dret a disposar-ne un cop pagades les exaccions degudes. En aquest sentit, l'apartat dedicat a «La condició social i jurídica del camperolat de la baronia de Queralt» em sembla poc afortunat, en considerar que les rendes no emfiteütiques s'havien afegit amb posterioritat, fins al punt d'afirmar que la situació de la pagesia al segle xv era el «preàmbul de la servitud pagesa». És ben bé al revés: els drets, prestacions i situacions citades, «home propi, soliu, afocat», ho són precisament en relació amb els masos establerts abans i, al segle xv, eren poca cosa més que frases retòriques.

De fet, l'important en la societat colomina del segle xv ja no era la pressió senyorial, sense que això vulgui dir que aquesta fos dèbil, tot el contrari, sinó la possessió de la terra: pagesos benestants i pagesos pobres conviuen, acudien al mateix mercat i sofrien les mateixes exaccions senyoriales, però tant el mercat com les exaccions tenien un significat molt diferent per uns i altres; anar al mercat a vendre o comprar, pagar als senyors una part de l'excedent o una part del necessari, implicava una forta diferenciació pagesa que l'autor explica prou bé.

Una darrera puntualització: l'autor té raó quan indica que la diferència en la situació pagesa de la Catalunya Vella i de la Catalunya Nova no és tan diferent com s'ha dit; però, em sembla que la baronia de Queralt forma part més aviat de la Catalunya Vella pel moment en què va ser ocupada i estructurada com a domini senyorial, que de la Catalunya Nova. La separació en el Llobregat que fa Pere Albert s'ha d'entendre com una visió general, no com un límit concret.

Per damunt d'aquestes petites observacions, l'obra presenta una societat viva, copada a través d'una documentació que permet conèixer l'entramat institucional, el seu funcionament i el pes de les exaccions comportades, però també la distribució de la riquesa i les diferents formes que prengué la societat pagesa. Només la repetició d'històries com aquesta ens pot permetre entendre el feudalisme real i la seva evolució.

GASPAR FELIU I MONTFORT

CUADRADA, Coral (1999). *L'aixada i l'espasa. L'espai feudal a Catalunya*. Tarragona: Arola. 248 p. (Biblioteca de Recerca; 1)

En aquesta obra, l'autora recull un total de dotze articles dividits per la meitat sota els epígrafs «L'espai rural» i «Les relacions camp ciutat». D'aquest conjunt, només dos treballs són totalment inèdits, però la comoditat de trobar-los tots reunits i la trama argumental subjacent justifiquen prou l'edició. El títol és en aquest cas plenament explicatiu: els temes que preocupen a l'autora i que guien la seva investigació són, per una banda, les relacions entre senyors i pagesos (l'aixada i l'espasa) i, per l'altra, l'organització de l'espai i els conflictes que genera.

Com diu Paul Freedman en el pròleg, Coral Cuadrada ha tingut sempre la preocupació d'anar més enllà de la còmoda documentació conservada als arxius de Barcelona i un gran interès pel paisatge, encara que sigui actual, com a complement per comprendre el document. Tot això queda ben palès en el primer dels treballs, «La creació i la destrucció de Tagral-A'la», on s'explica la diferent manera d'entendre i defensar la frontera per part dels musulmans i dels cristians.

El millor exemple de l'interès de l'autora pel paisatge és sens dubte el destinat a l'estudi del mapa de Puigvert d'Agramunt, «Per a una història del paisatge medieval: el mapa de Puigvert», on s'expremeix al màxim la font, observant i detallant amb amena erudició les diferents informacions, des de l'ocupació del sòl fins als problemes per distribuir l'aigua, que el mapa, amb l'ajuda de la documentació relativa a la zona, permet obtenir.

En el treball «Poder, producció i família al món rural català (segles XI-XIV)», destaca l'in-

terès per mostrar la complexitat del món feudal i també del món rural sotmès, en una visió prou llunyana dels clixés habituals. Anterior a ell i centrat en una zona més concreta, mostra les mateixes preocupacions l'article «La pagesia medieval, una classe homogènia? (anàlisi de la condició social dels camperols del Maresme, segles XII-XIV)». Preocupacions semblants, però amb un interès més local i en un treball més de circumstàncies, són les que mostra «El castell de Burriac: origen i evolució durant l'edat mitjana».

El darrer treball de la primera part hauria estat, segurament, més escaient situar-lo en la segona, encara que també pot ser considerat com a nexa entre l'una i l'altra. Es tracta de «Senyors i ciutadans: les senyories catalanes a la baixa edat mitjana», en el qual presenta la ciutat com un element distorsionador del món feudal, i les diferents maneres com es duu a terme aquesta intromissió, des de la compra de terres i, fins i tot, de senyories, o l'actuació del patriciat urbà com a prestador, fins a la institució del «carreratge» i els problemes provocats per les necessitats d'abastiment de la ciutat.

La segona part, «Les relacions camp ciutat», s'obre amb una descripció del creixement urbà de la Barcelona medieval, acompanyada d'un estudi sobre els preus de venda de cases i terres a Barcelona i al Maresme.

El treball «Les relacions camp ciutat a la baixa edat mitjana: Barcelona i les comarques de l'entorn» és, al meu entendre, un bon complement de l'article «Senyors i ciutadans: les senyories a la baixa edat mitjana», ja comentat. El tema principal és ara la compra de senyories per part del patriciat urbà, però també la compra de terres, els contractes preferits pels propietaris urbans i la influència del mercat urbà sobre les explotacions pageses, sobretot al Maresme. La mateixa temàtica, centrada però en

l'examen d'un cas concret, la trobem a «Vers l'adquisició d'una mentalitat feudal: Pere des Bosc, ciutadà de Barcelona i la compra dels castells de Sant Vicenç i Vilassar (segle XIV)», que afegeix a aquesta problemàtica l'estudi dels dos castells citats. Un altre bon complement n'és l'article «Sobre el mer i mixt imperi a les senyories feudals de la Catalunya Vella (segle XIV)», dedicat als drets de justícia que podien exercir els des Bosc en la seva senyoria i l'oposició dels pobles a l'eixamplament d'aquests drets per part del senyor.

El llibre es clou amb el treball «Els greuges del sacramental en les Corts catalanes (segles XIV-XV)», on es descriu aquesta institució, creada per a la persecució de malfactors però que els senyors feudals no veien amb bons ulls ja que sovint els malfactors eren ells, o bé protegits seus: el sacramental fou, sobretot en el segle XIV, un impressionant instrument militar de la pagesia, com pogueren constatar alguns senyors i, encara amb més gravetat, els jueus durant el *progrom* de 1391. En el segle XV es convertí, en canvi, en un instrument de la monarquia, si bé pogué tenir també una certa importància en el conflicte de remença i en la Guerra Civil.

GASPAR FELIU I MONTFORT

MAS I FORNERS, Antoni; ROSSELLÓ BORDOY, Guillem; ROSSELLÓ I VAQUER, Ramon (1999). *Història d'Alcúdia, de l'època islàmica a la germania*. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia. Àrea de Cultura i Patrimoni. 542 p. [Pròleg de Gabriel Ensenyat Pujol]

El llibre comença amb un estudi topogràfic i toponímic del terme d'Alcúdia, centrat en l'època musulmana, però que discuteix també les relacions i pervivències de la *Pollentia* romana. La introducció és útil per entendre el repartiment de terres que seguí la conquesta, i també la toponímia actual. Després, l'autor entra en la descripció històrica amb un primer capítol dedicat al segle XIII, on explica la formació de la nova societat cristiana i feudal, les formes de repartiment de la terra i dels escassos musulmans restants. A continuació, passa a observar els noms dels primers pobladors d'Alcúdia, majoritàriament catalans, a pesar de la dificultat de destriar l'origen català o occità en alguns casos, amb alguns aragonesos, francesos i sembla que un genovès. La personalitat d'Alcúdia com a poble separat de Pollença li donà la diferent adscripció feudal dels llocs i la formació de parròquies separades, si bé en el cas d'Alcúdia en un primer moment la parròquia no es va situar en el lloc que a la llarga seria el principal centre de població del terme, sinó que figurava com una alqueria més, però que després de cinquanta anys de la conquesta ja rebia el nom de «vila».

El capítol següent, que abarca des de les ordinations de Jaume II de Mallorca fins a la germania, comença amb unes pàgines d'història general de Mallorca, possiblement necessàries, però que queden massa deslligades de la realitat alcudienca. Aquesta es retroba amb dificultat a través de notícies esparses de les

quals els autors en treuen bon profit: els llistats de l'impost del morabatí per estudiar l'evolució de la població (la pesta negra va reduir la població gairebé a la meitat) i la seva recuperació posterior que, però, va deixar el regne amb una baixa densitat demogràfica, fet que explica una important reaparició de l'esclavitud. Dedica també un apartat als jueus d'Alcúdia, l'activitat dels quals com a prestadors congruïa en contra seu odis creixents fins a l'assalt de 1391, que donà pas al problema convers.

Més dades se'ns ofereixen en els capítols dedicats a l'organització municipal, l'urbanisme i la hisenda municipal que, a finals de l'edat mitjana, apareixia fortament endeutada. Són encara més interessants els capítols dedicats a l'agricultura, des de l'estructura dels conreus als contractes agraris o ramanders, però sobretot el magnífic capítol sobre la producció agrària que permet disposar de dades des de mitjan segle XIV, tant pel blat com pel vi.

Segueix una sèrie de capítols, breus donada l'escassetat d'informació disponible però interessants, dedicats a la pesca, el port i el comerç, l'explotació de l'albufera i les terres comunals; i en un altre ordre de coses, també

parlen de les esglésies, les institucions benèfiques i la vida quotidiana, sovint sacsejada per accions violentes. Els darrers apartats van destinats a sengles revoltes, en les quals Alcúdia tingué un paper destacat: la de 1391 i la tan decisiva pel futur de l'illa, de 1450. I finalment, l'obra acaba amb la repercussió sobre Alcúdia, i especialment sobre el seu port, de la Guerra Civil catalana (1462-1472). Estranyament, el títol del llibre sembla exigir com a mínim una referència a la germania mallorquina, però no és així.

Després de la redacció, hi ha una àmplia documentació amb tots els fets rellevants que s'han pogut recollir en diferents arxius; i, sens dubte, hauria guanyat interès si no s'haguessin mantingut separades les notícies de cada font. Destaquen del conjunt les declaracions de dos encausats en la revolta forana, i el llistat de les collites de blat i ordi des de 1466 fins a 1517.

En conjunt, es tracta d'una obra sòlida i molt ben documentada, que honora tan els seus autors com la institució que l'ha subvencionat.

GASPAR FELIU I MONTFORT

ORDEIG I MATA, Ramon [cur.] (1999). *Els comtats d'Osona i Manresa*. A: ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'[fundador]; FONT I RIUS, Josep M.; MUNDÓ, Anscari M. [dir.]. *Catalunya carolíngia*. Vol. IV. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. 1.563 p. (Memòries de la Societat Històrico-Arqueològica, LIII) [3 toms]

Per fi, després d'una llarga espera, només en part explicable per la magnitud de l'obra, s'ha afegit un comtat més al projecte iniciat per Ramon d'Abadal el 1911, i assumit per l'IEC el 1920. Les vicissituds de l'obra són prou conegudes, i il·lustren les mancances i les tragèdies del país; Déu vulgui que aquests tres impressionants toms indiquin una normalitat que permeti que els volums següents surtin a la llum amb una cadència més fluïda.

Val a dir que el volum present és segurament el més voluminós de tota l'obra: l'arxiu de la catedral de Vic, pràcticament sense parió a Europa per l'època, i el del monestir de Sant Benet de Bages, proporcionen un gruix de documentació impressionant de 1882 documents, a més d'alguns de falsos, anteriors a l'any 1000. Tot i això, l'impacte de l'obra es veu disminuït pel fet que, entre el projecte d'Abadal i la seva culminació, molts dels documents aleshores inèdits han estat publicats. Tanmateix, la reunió de tots ells i d'un bon grapat d'altres inèdits i el treball editorial justifiquen abastament l'obra.

Per començar, el molt erudit estudi introductori de Ramon Ordeig, on es descriuen els límits dels comtats d'Osona i Manresa i les vicissituds dels diversos arxius del seu àmbit, així com les còpies, publicades o inèdites, que ens permeten conèixer tants documents dels quals ha desaparegut l'original. Seguiment, gairebé detectivesc, ens ofereix una història trista de moltes pèrdues, rivetejada de vegades amb cops de sort

que han permès de conservar els documents que semblava que tenien més probabilitats d'haver desaparegut. Segueix una curta, però important, nota d'Anscari M. Mundó sobre la grafia dels noms propis altmedievals, un tema sobre el qual convindria fer un acord, per al qual aquestes pàgines podrien oferir una bona base.

La resta del primer tom, tot el segon i part del tercer corresponen al diplomatarí: en la majoria dels casos, es tracta de documents sencers i en la seva forma original; i altres vegades, només es disposa d'una traducció més o menys completa, o bé d'un regest. Tant l'aparell crític com la transcripció i l'anotació estan realitzades amb extrema cura; només, de tant en tant, es podria discutir alguna opció en la puntuació o la consideració com a nom comú o nom propi d'algun accident geogràfic (*vallis, spelunca, plano, mons*, etc.).

Al diplomatarí pròpiament dit, li segueixen deu documents falsos, les «raons» dels quals estan estudiades en la introducció. La reconeguda mestria de Jordi Bolòs i Víctor Hurtado s'il·lustra amb els mapes que permeten situar les esglésies i els castells dels comtats. Finalment, Ramon Ordeig i Rafel Ginebra són els responsables d'un completíssim índex alfabètic de més de dues-centes pàgines.

El conjunt representa una eina de treball impressionant i una aportació de fonts important a nivell internacional, de tal manera que sobta la curta tirada (sis-cents exemplars) que s'ha fet de l'obra, i la quantitat de patrocinis que ha estat necessari reunir per poder-la dur a la impremta. Resta només felicitar tots els que hi han participat per la magnificència del treball i fer vots perquè l'obra tingui a partir d'ara la mateixa categoria científica, però una major continuïtat.

GASPAR FELIU I MONTFORT

RAMON, Josep M. (1999). *El sindicalisme agrari a la Segarra (1890-1936)*. Lleida: Pagès. 355 p. (Col·lecció Seminari; 18)

Els treballs sobre cooperativisme a Catalunya s'han centrat en els cellers vitícoles que, tot i la seva importància, no van passar en la seva època clàssica ni gairebé han passat després de l'etapa de la primera elaboració, deixant l'elaboració selecta i la comercialització en mans dels grans empresaris. En canvi, l'associacionisme agrari a la Segarra amb els dos grans centres, la Cooperativa Agrària de Guissona i el Sindicat Agrícola de Cervera, ha aconseguit dominar també la transformació i comercialització del producte. Són, per tant, entitats més completes i, tanmateix, més desconegudes.

Ramon estudia l'evolució del sindicalisme agrari a la Segarra des de l'impacte de la fil·loxera. La vinya havia tingut a la Segarra, a la segona meitat del XVIII i la primera del XIX, una extensió tan important que en conjunt representava més d'una tercera part dels conreus, i en alguns municipis era el conreu que ocupava més extensió. L'impacte de la fil·loxera va ser per tant molt fort, fins i tot va provocar la pèrdua del 14 % de la població entre 1887 i 1910. Una de les respostes va ser la creació d'associacions agràries que, en aquest primer moment, va presentar una afiliació escassa, en comparació a altres comarques catalanes.

Les dues entitats creades a principis de segle, la Cambra Agrícola Oficial de la Segarra i l'Urgell i el Sindicat Agrícola de Guissona i la Segarra tingueren comportaments i respostes diferents: la primera va ser poca cosa més que un «casino de propietaris»; en canvi, el sindicat de Guissona fou molt més actiu en la recerca de solucions als problemes plantejats i en la modernització del sector agrari. L'empenta princi-

pal a l'associacionisme agrari vingué, però, de la política estatal que, a partir de 1916, tendí a taxar els preus del blat en profit dels sindicats de fariners, convertits en els únics compradors legals. Per fer front a la situació, es creà el Sindicat Agrícola de Cervera i Comarca (1918), que protestava contra l'actuació del Govern, però a la vegada concentrava la venda de gra, oposant-se igual al sindicat de fariners.

Els anys d'entreguerres foren anys de creixement i activitat dels sindicats. Encara que pels seus dirigents els sindicats eren considerats entitats d'ideologia conservadora, en l'actuació van ser fidels al principi democràtic d'«un home un vot». La importància dels sindicats, tant el de Cervera com el de Guissona, va venir de la possibilitat de competir amb les farineres; de fet, l'edifici modernista emblemàtic que es pot veure a Cervera i que figura a la portada del llibre de Ramon, és bàsicament la farinera del sindicat. Vora d'aquesta activitat principal, la venda d'adobs, pinsos i maquinària agrícola, la possibilitat d'obtenir crèdit, l'experimentació cerealícola i la difusió de les novetats tècniques, van representar avantatges importants per als pagesos de la comarca.

Els sindicats agraris de la Segarra van agrupar tota la pagesia, però van ser sempre dirigits per grans propietaris. Ramon afirma que és difícil saber-ne les causes; possiblement, el fet que els agrupats fossin propietaris, encara que a nivells diferents i que les raons d'agrupació provinguessin d'una agressió exterior (la taxa del preu del blat i el monopoli de compra concedit als fariners), no provocava tensions internes greus. En aquestes condicions, era normal confiar en la gent amb més temps, coneixements i relacions. En tot cas, el més important és que el sindicalisme agrari va jugar un paper molt important en la modernització de l'agricul-

tura comarcal. I el llibre de Josep M. Ramon és, sens dubte, una fita bàsica en el seu coneixement.

GASPAR FELIU I MONTFORT

PRAT DE LA RIBA, Enric (1998). *Obra completa*. Vol. II: 1898-1905. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans-Proa. 669 p. [A cura d'Albert Balcells i Josep M. Ainaud de Lasarte]

Aquest és un país de contrastos, contradictori i desigual. Aquesta obvietat tan genèrica es pot aplicar, perfectament, al món cultural, editorial i científic de l'àmbit català, de la mateixa manera que es fa quan hom parla d'altres aspectes tan vagues com aquests. Al costat de les dificultats per publicar segons quin tipus d'obres, hom pot trobar iniciatives tan meritòries com la publicació de les obres completes dels patricis del país, com és el cas d'Enric Prat de la Riba.

Els curadors d'aquestes obres completes i les institucions implicades, han optat per un model clàssic: unes obres completes, completes; és a dir, qualsevol escrit conservat de Prat de la Riba era mereixedor d'incloure's en un volum d'articles de premsa, estudis jurídics —tant en català com en castellà—, notes manuscrites, etc. Tot plegat, segueix un ordre estrictament cronològic i en una edició despullada d'un aparell crític abundós. S'han introduït les notes mínimes imprescindibles, i es remet el lector a la breu presentació de cada volum o bé a la introducció general del primer.

Després del primer volum de la sèrie (1887-1898), on el lector troba una exhaustiva introducció sobre el personatge i la seva època, arriba el que està dedicat als anys del tombant de segle (1898-1905). Una brevíssima nota introductòria del professor Balcells obre pas a l'exhaustiva i, probablement, completa recopilació de treballs, inèdits o publicats, de Prat de la Riba.

Les dues-centes cinquanta primeres pàgines presenten el treball de 1898, «Ley jurídica de la industria. Estudio de filosofía jurídica se-

guido de bases para la formación de un código industrial». La resta del segon volum (una resta considerable, quatre-centes deu pàgines) està ocupada per la recopilació d'articles de premsa i revistes, com *La Veu de Catalunya*, el *Diari de Catalunya* i la *Revista Jurídica de Cataluña*, que apareixien barrejats amb escrits inèdits provinents de l'Arxiu de Prat de la Riba que, òbviament, no tenen format d'article per ser publicats. També, apareixen els Estatuts de la Lliga Regionalista, que és una altra mena de literatura, i treballs de marcat caràcter jurídic sobre qüestions tan diverses, com els jurats mixtes o la reforma de la llei municipal.

Disposem, doncs, de dos volums de les obres completes de Prat de la Riba, acurada-

ment editats i amb algunes errades que fan pensar que els correctors no estaven massa atents el dia que van passar els ulls per les proves (Joaquim Lluhi i Rissech és convertit en Joaquim Llubrí i Rissech, p. 547, nota 4; i Pella i Forgas fou rebatejat com Pella i Fogas, p. 641, nota 20). El benemèrit Institut d'Estudis Catalans ha apostat per impulsar la difusió del pensament del seu fundador i s'ha associat amb Edicions Proa per tal de fer-ho. És una bona iniciativa, tenint en compte que Enric Prat de la Riba és qui és i que, del conjunt d'institucions que va crear i han sobreviscut, la de l'Institut és la més emblemàtica.

FRANCESC VILANOVA I VILA-ABADAL